

บทที่ 2

บุคคล

โดยบุคคล หมายถึง สิ่งซึ่งสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมาย ซึ่งในส่วนของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แบ่งบุคคลตามกฎหมายไว้ 2 ประเภท คือ บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล

1. บุคคลธรรมดา

บุคคลธรรมดา คือ ผู้ที่ที่เรียกว่ามนุษย์เป็นผู้ที่เกิดจากกรรมมารดาโดยการคลอดออกมามีชีวิตรอดอยู่ และเมื่อผู้ใดเมื่อคลอดออกมามีชีวิตรอดอยู่ กฎหมายจะถือว่าผู้นั้นมีสภาพบุคคล ดังนั้นเมื่อมีสภาพบุคคลบุคคลธรรมดาผู้นั้นจะมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย

1.1 สภาพบุคคล

มาตรา 15 บัญญัติว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก” จะเห็นได้ว่า กฎหมายกำหนดให้สภาพบุคคลเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก ดังนั้นทารกในครรภ์มารดายังไม่ถือเป็นบุคคลตามกฎหมายเพราะยังไม่คลอดออกมานั่นเอง

ดังนั้น การเริ่มสภาพบุคคลต้องมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ คลอดแล้ว อยู่รอดเป็นทารก

1.1.1 คลอดแล้ว การคลอดในที่นี้หมายถึงการที่ทารกพ้นจากช่องคลอดของมารดาโดยสมบูรณ์ คือถือเอาการคลอดออกหมดตัว ฉะนั้นถ้าแค่เริ่มโผล่ออกมาแค่ส่วนหนึ่งส่วนใดโดยยังไม่หลุดออกมาหมดทั้งตัวก็ยังไม่ถือเป็นสภาพบุคคล

ต้องคลอดออกมาหมดทั้งตัว ยังมีปัญหาต่อไปว่า หากสายสะดือยังไม่ได้ตัดเลย ทารกนั้นจะมีสภาพบุคคลหรือไม่ จำต้องคลอดออกมาหมดตัวและตัดสายสะดือหรือไม่ ซึ่งตามกฎหมายนั้นเห็นว่า สายสะดือไม่ใช่อวัยวะของร่างกายทารก ดังนั้นทันทีที่คลอดพ้นออกมาทั้งตัว แม้สายสะดือยังไม่ได้ตัดก็ถือว่าทารกนั้นมีสภาพบุคคลแล้ว แต่หากเป็นบางประเทศ เช่น ประเทศสวีเดนหรือแลนด์หากยังไม่ตัดสายสะดือถือว่าทารกนั้นยังไม่มีสภาพบุคคล

นอกจากนี้ ทารกที่คลอดโดยการผ่าตัดหน้าท้องจะมีผลต่อการเริ่มสภาพบุคคลอย่างไร มีนักกฎหมายหลายท่านเห็นว่า มีผลเท่ากับการคลอดตามธรรมชาติ คือเมื่อผ่าตัดเอาตัวทารกออกจากร่างกายมารดาและถ้าทารกนั้นมีชีวิตรอดอยู่คือมีอาการแสดงของชีวิตก็ถือว่าทารกนั้นมีสภาพบุคคลแล้ว แม้จะเป็นกรณีการคลอดก่อนกำหนดและทารกต้องอยู่ในตู้ช่วยชีวิตก็ตาม

1.1.2 อยู่รอดเป็นทารก การอยู่รอดเป็นทารกนั้นสามารถพิจารณาจากคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลก “คือผลิตผลของการปฏิสนธิถูกขับออกมาจากร่างกายมารดาหมดทั้งตัวโดยไม่คำนึงถึงระยะเวลาการตั้งครรภ์และเมื่อทารกนั้นออกมาจากร่างกายมารดาแล้ว มีการหายใจหรือแสดงหลักฐานของการมีชีวิต เป็นต้นว่า หัวใจเต้น สายสะดือเต้น มีการเคลื่อนไหวชัดเจนของกล้ามเนื้อที่อยู่ในอำนาจของจิตใจโดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีการตัดสายสะดือแล้วหรือยัง หรือทารกยังติดอยู่กับมารดาหรือไม่ การคลอดเช่นนั้นถือว่าเป็นการคลอดมีชีวิต”

ดังนั้น การอยู่รอดเป็นทารกนั้นต้องมีการแสดงในสิ่งที่เรียกว่า “แสดงการมีชีวิต” ตามที่องค์การอนามัยโลกได้นิยามไว้ สำหรับในส่วนของคำว่า “อยู่รอดเป็นทารก หรือเกิดมารอดอยู่” ตามกฎหมายไทยจะพิจารณาว่าภายหลังจากการที่ทารกแสดงการมีชีวิตแล้วก็สามารถมีชีวิตอยู่โดยลำพังตนเอง แม้แต่ชั่วขณะหนึ่งก็เป็นการเพียงพอไม่ต้องถึงกับอยู่รอดเป็นระยะเวลานาน ดังนั้นถ้ามีทารกคลอดออกมาแล้วก็ต้องมาพิสูจน์กันว่า ทารกนั้นเป็นบุคคลมีชีวิตอยู่ภายหลังคลอดหรือไม่ ซึ่งสามารถ

ตรวจสอบได้หลายวิธี เช่น ตรวจสอบคุณลักษณะทั่วไปของปอด, ทดสอบการลอยน้ำของปอด, ตรวจสอบปอดทางกล้องจุลทรรศน์, การตรวจลมทางกล้องจุลทรรศน์ เป็นต้น

1.2 สิทธิของทารกในครรภ์มารดา

มาตรา 15 วรรค 2 บัญญัติว่า “ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก”

จะเห็นได้ว่า กฎหมายบัญญัติเงื่อนไขไว้ว่า ทารกในครรภ์มารดาจะต้องอยู่รอดเป็นทารก. สภาพบุคคลจึงจะมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่ทารกอยู่ในครรภ์มารดา

จากที่กล่าวแล้วว่าบุคคลที่มีสภาพบุคคลแล้วเท่านั้นจะก่อให้เกิดสิทธิมีสิทธิ และใช้สิทธิ ดังนั้น ถ้าพิจารณาตามหลักนี้ทารกในครรภ์มารดาข่อมไม่มีสิทธิตามกฎหมาย แต่ด้วยผลของมาตรา 15 วรรค 2 ที่กฎหมายยอมรับรองสิทธิต่าง ๆ ของทารกในครรภ์มารดา หากว่าภายหลังเกิดมาแล้วอยู่รอดเป็นทารก เป็นการขยายหลักแห่งการรับรองสิทธิของบุคคล ดังนั้นหากทารกในครรภ์มารดาที่คลอดแล้วรอดอยู่ เด็กนั้นก็ สามารถมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาได้ในกรณีที่บิดาตายไปตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์¹

นอกจากนี้ ในกรณีเพศของบุคคลนั้นกฎหมายถือรับรองเอาตามที่ได้กำเนิดมา แม้ต่อมาจะมีการแปลงเพศแล้ว กฎหมายก็มีได้รับรองเพศที่ได้ไปเปลี่ยนแปลงมานั้น ดังเช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 157/2524 เพศของบุคคลธรรมดา กฎหมายรับรองและถือเอาตามกำเนิด หลึงตามพจนานุกรม คือคนที่ออกลูกได้ ผู้ร้องเป็นชายรับการผ่าตัดเปลี่ยนแปลงอวัยวะเพศแต่ก็ไม่สามารถมีลูกได้ ไม่มีกฎหมายให้ผู้ร้องขอเปลี่ยนแปลงเพศโดยใช้สิทธิทางศาล

1.3 กรณีไม่แน่นอนแห่งการเริ่มสภาพ หรือสิ้นสุดสภาพบุคคล

¹ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1604.

1.3.1 กรณีไม่ทราบวันเกิดแน่นอน

มาตรา 16 บัญญัติว่า “การนับอายุของบุคคลให้เริ่มนับแต่วันเกิด ในกรณีที่รู้ว่าเกิดในเดือนใดแต่ไม่รู้วันเกิดให้นับวันที่หนึ่งแห่งเดือนนั้นเป็นวันเกิด แต่ถ้าพันวิสัยที่จะยังรู้เดือนและวันเกิดของบุคคลใดให้นับอายุบุคคลนั้นตั้งแต่วันต้นปีปฏิทิน ซึ่งเป็นปีที่บุคคลนั้นเกิด”

วันเกิด หมายถึง วันเดือนปีที่เกิด แต่อาจมีบ้างกรณีที่บุคคลธรรมดาไม่ทราบวัน เดือน ปี ที่เกิดได้ครบถ้วน ดังนี้สามารถพิจารณาตามมาตรา 16 คือ

1.3.1.1 ไม่รู้วันเกิด แต่รู้เดือน และปีที่เกิด กฎหมายให้นับวันที่หนึ่งของเดือนนั้นเป็นวันเกิด เช่น รู้ว่าเกิดเดือนเมษายน พ.ศ. 2515 แต่ไม่รู้ว่าเป็นวันที่เท่าไร กฎหมายให้ถือว่า เกิดวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2515

1.3.1.2 ไม่รู้วันและเดือน แต่รู้ปีที่เกิด เช่น รู้ว่าเกิดปี พ.ศ. 2500 แต่ไม่รู้วันเกิดวันที่เท่าไร เดือนอะไร กฎหมายให้ถือว่าเกิดวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 คือเป็นนับอายุของบุคคลนั้นตั้งแต่ต้นปีปฏิทิน

และหากเป็นกรณีที่ไม่รู้ปีเกิด เช่นนี้ให้นายอำเภอ กำหนดเอาตามที่เพื่อนบ้านเชื่อกันว่าอายุเท่าใด ประกอบกับการสังเกตร่างกาย ลักษณะสัณฐานของบุคคลนั้นเป็นเกณฑ์กำหนดอายุ

1.3.2 กรณีไม่ทราบวันตายแน่นอน

ตาม พ.ร.บ.ทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2500 กำหนดให้เจ้าบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาตายโดยนายทะเบียนจะต้องออกไปมรณะบัตรเพื่อเป็นหลักฐานการตาย

การสิ้นสภาพบุคคลหรือตายนั้นจะทำให้เกิดผลทางกฎหมาย คือ ทำให้สิ้นสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ที่บุคคลธรรมดาจะมีได้ตลอดจนสิทธิในการเป็นทายาทนับแต่เวลาที่บุคคลธรรมดานั้นตาย แต่หากไม่ทราบวันตายแน่นอนสามารถพิจารณาได้จากมาตรา 17

มาตรา 17 “ในกรณีบุคคลหลายคนตายในเหตุอันตรายร่วมกัน ถ้าเป็นการพันวิสัยที่จะกำหนดได้ว่าคนไหนตายก่อนหลังให้ถือว่าตายพร้อมกัน”

จากหลักกฎหมายดังกล่าว สามารถพิจารณาได้ว่า ในกรณีที่ บุคคลหลายคนตายในภยันตรายเดียวกัน เช่น เครื่องบินตก เรือล่ม โรงแรมถล่ม โดยที่ไม่สามารถรู้ได้ว่าบุคคลใดตายก่อนหลังกว่ากัน กฎหมายให้สันนิษฐานว่าได้ตายลงพร้อมกัน แต่หากปรากฏข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นก็สามารถนำสืบได้

1.4 ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลธรรมดา

เมื่อมีสภาพแล้วบุคคลธรรมดานั้นจะได้รับลักษณะเฉพาะตัวสำหรับ บุคคลนั้นตามกฎหมาย ได้แก่ 1. ชื่อ 2. สัญชาติ 3. ภูมิลำเนา 4. ความสามารถ

1.4.1 ชื่อ

ตาม พ.ร.บ.ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ได้แบ่งเป็น

1.4.1.1 ชื่อตัว หมายความว่า ชื่อประจำบุคคล

1.4.1.2 ชื่อรอง หมายความว่า ชื่อประกอบถัดจากชื่อตัว

1.4.1.3 ชื่อสกุล หมายความว่า ชื่อประจำวงศ์สกุล (นามสกุล)

หลักเกณฑ์การตั้งชื่อตัว ชื่อรอง และชื่อสกุล

(1) ต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธย พระนามของพระราชินี หรือราชทินนาม

(2) ต้องไม่ฟ้องหรือคล้ายคลึงกับชื่อของผู้อื่น ซึ่งจดทะเบียนไว้แล้ว

(3) ต้องไม่มีคำหรือความหมายหยาบคาย

(4) ผู้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ หรือผู้เคยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ แต่ได้ออกจากบรรดาศักดิ์นั้นโดยมิได้ถูกลดออก จะได้ราชทินนามตามบรรดาศักดิ์นั้นเป็นชื่อตัวหรือชื่อรองก็ได้

หลักเกณฑ์ในการตั้งชื่อสกุล

(1) ต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธย หรือพระนามของพระราชินี

(2) ต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับราชทินนาม เว้นแต่ราชทินนามของตน ของบุพการี หรือของผู้สืบสันดาน

(3) ต้องไม่ซ้ำกับชื่อสกุลที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์หรือชื่อสกุลที่บุคคลอื่นได้จดทะเบียนไว้แล้ว

(4) ต้องไม่มีคำหรือความหมายหยาบคาย

(5) ต้องมีพยัญชนะไม่เกินสิบพยัญชนะ เว้นแต่เป็นกรณีที่ใช้ราชทินนามเป็นชื่อสกุล

การคุ้มครองชื่อบุคคล

เมื่อใดก็ตามหากมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งนำนามสกุลของบุคคลอื่นไปใช้ โดยไม่มีอำนาจเป็นเหตุให้เจ้าของนามสกุลต้องเสื่อมเสียประโยชน์ บุคคลผู้เป็นเจ้าของ จะแย้งหรือคัดค้านให้ระงับการกระทำนั้น ๆ และถ้าหากเกรงว่าจะได้รับความเสียหาย สืบไป สามารถร้องขอให้ศาลสั่งห้ามได้หากมีความเสียหายก็เรียกค่าสินไหมทดแทนได้

การเสื่อมเสียประโยชน์ที่ว่านี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการเสียหายในทางเงินทอง โดยอาจเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียง เกียรติคุณ เกียรติยศของตน หรือของครอบครัว และในการคุ้มครองชื่อบุคคลนี้ ยังคุ้มครองไปถึงชื่ออื่น ๆ เช่น นามแฝง ชื่อนิติบุคคล ชื่อการค้า ชื่อย่อสำหรับโทรเลข นามปากกา

1.4.2 สัญชาติ

ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ได้แบ่งลักษณะของการได้มาซึ่งสัญชาติไทย เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.4.2.1 การได้สัญชาติไทยโดยการเกิด

1) หลักดินแดน เป็นการได้รับสัญชาติไทยเพราะเป็นผู้เกิดในประเทศไทย โดยไม่ต้องพิจารณาว่าบิดาหรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยหรือไม่ เช่น นางหลินผู้มีสัญชาติจีน สมรสกับนายเควิดสัญชาติอังกฤษจนตั้งครรภ์ ต่อมานาง

หลักฐานเดินทางเข้ามาในประเทศไทยและตลอด ค.ช.จอห์น ในประเทศไทย เช่นนี้ ค.ช.จอห์น ย่อมได้สัญชาติไทย

2) หลักสืบสายโลหิต เป็นการได้รับสัญชาติไทยเพราะบิดาหรือมารดาของบุคคลนั้นมีสัญชาติไทย เช่น นายคำสัญชาติไทยสมรสกับนางจูเลียสัญชาติเยอรมัน จนนางจูเลียตั้งครรภ์ ต่อมานายคำและนางจูเลียเดินทางไปประเทศจีน ปรากฏว่านางจูเลียคลอด ค.ช.จอห์นที่นั่น เช่นนี้ ค.ช.จอห์นย่อมได้รับสัญชาติไทย เพราะบิดาเป็นผู้มีสัญชาติไทย

1.4.2.2 การได้สัญชาติไทยหลังการเกิด ได้แก่

- 1) ผลจากการสมรส
- 2) ผลจากการขอแปลงสัญชาติ
- 3) ผลจากการขอคืนสัญชาติ

1.4.3 ภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา คือ ที่อยู่ตามกฎหมายของบุคคลโดยกฎหมายถือว่าบุคคลอยู่ที่ใดที่นั้นก็เป็นภูมิลำเนา โดยภูมิลำเนาจะต้องมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ

1.4.3.1 สถานที่อยู่ คือ สถานที่ซึ่งบุคคลอาศัยกินอยู่หลับนอนตามความต้องการแห่งชีวิตธรรมดาของมนุษย์ซึ่งอาจมีหนึ่งแห่งหรือหลายแห่งก็ได้ และ

1.4.3.2 ที่อยู่อันเป็นแหล่งสำคัญ คือ สถานที่ซึ่งบุคคลตั้งใจจะอยู่เป็นหลักแหล่งโดยยึดถือจะอยู่ตลอดไป หรือมีลักษณะถาวร ไม่ใช่พักอาศัยอยู่ชั่วคราวหรือเพื่อธุรกิจเฉพาะอย่างเท่านั้น

ในการกำหนดภูมิลำเนาของบุคคล ตามมาตรา 37 ได้กำหนดถึงภูมิลำเนาปกติของบุคคลไว้ว่า หมายถึง ที่อยู่ของบุคคลซึ่งเป็นแหล่งสำคัญโดยในบุคคลคนเดียวอาจมีสถานที่อยู่หลายแห่งก็ได้ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 38 และมาตรา 42

มาตรา 38 “บุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่หลายแห่งซึ่งอยู่สลับเปลี่ยนกันไปหรือมีหลักแหล่งที่ทำงานปกติหลายแห่งให้ถือเอาแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น”

มาตรา 42 “ถ้าบุคคลใดไม่เลือกเอาถิ่นใด โดยมีเจตนาปรากฏชัดแจ้งว่าจะให้เป็นภูมิลำเนา เฉพาะการเพื่อการใด ให้ถือว่าถิ่นนั้นเป็นภูมิลำเนาเฉพาะการสำหรับการนั้น”

นอกจากนี้ ยังมีภูมิลำเนาในกรณีไม่ปกติ ตามมาตรา 40 ด้วย
มาตรา 40 “บุคคลธรรมดาซึ่งเป็นผู้ไม่มีที่อยู่ปกติเป็นหลักแหล่งหรือเป็นผู้ครองชีพในการเดินทางไปมา ปราศจากหลักแหล่งที่ทำการงาน พบตัวในถิ่นไหนให้ถือว่าถิ่นนั้นเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น” และ กรณีที่ไม่ปรากฏภูมิลำเนา ตามมาตรา 39

มาตรา 39 “ถ้าภูมิลำเนาไม่ปรากฏให้ถือว่าถิ่นที่อยู่เป็นภูมิลำเนา”

ภูมิลำเนาที่กฎหมายกำหนด

1) ภูมิลำเนาของสามีและภรรยา ตามมาตรา 43

มาตรา 43 “ภูมิลำเนาของสามีและภรรยา ได้แก่ ถิ่นที่อยู่ที่สามีและภรรยาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา เว้นแต่สามีหรือภรรยาได้แสดงเจตนาให้ปรากฏว่ามีภูมิลำเนาแยกต่างหากจากกัน”

การที่กฎหมายกำหนดเช่นนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักกฎหมายครอบครัวที่กำหนดให้ สามีภรรยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา

2) ภูมิลำเนาของผู้เยาว์ตามมาตรา 44

มาตรา 44 “ภูมิลำเนาของผู้เยาว์ ได้แก่ ภูมิลำเนาของผู้แทนโดยชอบธรรมซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครอง

ในกรณีที่ผู้เยาว์อยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา ถ้าบิดาและมารดามีภูมิลำเนาแยกต่างหากจากกัน ภูมิลำเนาของผู้เยาว์ได้แก่ภูมิลำเนาของบิดาหรือมารดาซึ่งตนอยู่ด้วย”

โดยปกติผู้เยาว์จะมีภูมิลำเนาเดียวกับบิดามารดา แต่มีข้อยกเว้นในกรณีที่ผู้เยาว์ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมให้ประกอบธุรกิจหรือทำสัญญาเป็นลูกจ้างหรือรับราชการ

3) ภูมิลำเนาของคนไร้ความสามารถตามมาตรา 45

มาตรา 45 “ภูมิลำเนาของคนไร้ความสามารถ ได้แก่ ภูมิลำเนาของผู้อนุบาล”

เมื่อบุคคลใดถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมต้องอยู่ในความดูแลของผู้อนุบาลตลอดไป กฎหมายจึงกำหนดให้คนไร้ความสามารถมีภูมิลำเนาเช่นเดียวกับผู้อนุบาล

4) ภูมิลำเนาของข้าราชการตามมาตรา 46

มาตรา 46 “ภูมิลำเนาของข้าราชการ ได้แก่ ถิ่นอันเป็นที่ทำการตามตำแหน่งหน้าที่หากมิใช่เป็นตำแหน่งหน้าที่ชั่วคราวชั่วคราว หรือเพียงแต่ตั้งไปเฉพาะการครั้งเดียวคราวเดียว”

ดังนั้น ภูมิลำเนาของข้าราชการ คือ ถิ่นที่ข้าราชการผู้นั้นประจำอยู่โดยมีตำแหน่งหน้าที่ประจำด้วย

5) ภูมิลำเนาของผู้ถูกจำคุกตามคำพิพากษาตามมาตรา 47

มาตรา 47 “ภูมิลำเนาของผู้ที่ถูกจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลหรือตามคำสั่งศาลโดยชอบด้วยกฎหมาย ได้แก่ เรือนจำหรือทัณฑสถาน กรณีนี้เฉพาะผู้ถูกจำคุกเท่านั้น ถ้าเป็นเพียงถูกควบคุมตัวจะไม่อยู่ในเกณฑ์นี้

1.4.4 ความสามารถ

ความสามารถของบุคคล หมายความว่าถึง สภาพที่บุคคลจะมีหรือใช้สิทธิ และมีหน้าที่ตามกฎหมายได้เพียงใด โดยในการมีสิทธินั้นย่อมมีขึ้นพร้อม ๆ กับการมีสภาพบุคคล แต่การใช้สิทธิต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

บุคคลที่ถูกกฎหมายจำกัดความสามารถในการใช้ สิทธิ มี 4 ประเภท
ได้แก่

1. ผู้เยาว์ 2. คนไร้ความสามารถ 3. คนเสมือนไร้ความสามารถ 4. บุคคลวิกลจริต

1.4.4.1 ผู้เยาว์

1) ลักษณะความเป็นผู้เยาว์

ผู้เยาว์นั้นเป็นบุคคลผู้่ออนอายุ อ่อนประสบการณ์ และขาดการควบคุมสภาพจิตใจ ไม่อาจจัดการกิจการได้อย่างรอบคอบ กฎหมายจึงต้องให้ความคุ้มครองช่วยเหลือผู้เยาว์นั้นไปจนกว่าจะมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จึงจะเป็นผู้บรรลุนิติภาวะตามมาตรา 19

มาตรา 19 “บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์และบรรลุนิติภาวะเมื่อมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์”

นอกจากนี้ ผู้เยาว์ยังบรรลุนิติภาวะโดยการสมรส แม้อายุไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ได้ด้วย ตามมาตรา 20

มาตรา 20 “ผู้เยาว์ย่อมบรรลุนิติภาวะเมื่อทำการสมรส หากการสมรสนั้นได้ทำตามบทบัญญัติตามมาตรา 1449”

การที่บุคคลใดบรรลุนิติภาวะตามกฎหมายแล้วจะมีผลทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีสิทธิโดยสมบูรณ์มีสิทธิจะจัดสิทธิของตนเองได้ทุกอย่าง

2) หลักทั่วไปในการทำนิติกรรมของผู้เยาว์

มาตรา 21 “ผู้เยาว์ที่ทำนิติกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน การใด ๆ ที่ผู้เยาว์ทำลงโดยปราศจากความยินยอมเช่นว่านั้นเป็นโมฆียะ เว้นแต่จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

3) ผู้แทนโดยชอบธรรม ได้แก่

- (1) ผู้ใช้อำนาจปกครอง
- (2) ผู้ปกครอง

โดยปกติแล้วอำนาจปกครองเป็นอำนาจของบิดาและมารดาที่พึงใช้ร่วมกันเพื่อปกครองบุตรผู้เยาว์ แต่อาจมีในบางกรณีที่อำนาจปกครองตกอยู่กับบุคคลหนึ่งบุคคลใดเพียงคนเดียว ได้แก่กรณี

- ก. บิดาหรือมารดาตาย
- ข. ไม่นั่นอนว่า บิดาหรือมารดามีชีวิตอยู่หรือตาย
- ค. บิดาหรือมารดา ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ
- ง. บิดาหรือมารดาต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเพราะจิตฟั่นเฟือน
- จ. ศาลสั่งให้อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดา
- ฉ. บิดาและมารดาตกลงกันในเรื่องการใช้อำนาจตามที่กฎหมายรับรองไว้
- ช. กรณีที่ชายหญิงมิได้สมรสกัน อำนาจปกครองบุตรอยู่ที่มารดา
- ซ. กรณีหย่าโดยความยินยอม และทำความตกลงเป็นหนังสือให้ฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง

อย่างไรก็ดี ในบางกรณีผู้ปกครองอาจมิใช่บิดาหรือมารดา เพราะเป็นกรณีที่ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดา หรือบิดามารดาถูกถอนอำนาจปกครองให้ญาติของผู้เยาว์ หรืออัยการ หรือผู้ซึ่งบิดาหรือมารดาที่ตายที่หลังระบุไว้ให้เป็นผู้ปกครอง มีอำนาจปกครองเมื่อศาลได้สั่งให้บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ปกครองแล้ว

ในการทำนิติกรรมของผู้เยาว์นี้ มีนิติกรรมบางประเภทที่ผู้เยาว์กระทำได้ นอกจากจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใช้อำนาจปกครองแล้วยังต้องได้รับอนุญาตจากศาลด้วย โดยการได้รับอนุญาตของศาลอาจจะอนุญาต

ก่อนหรือขณะที่มีการทำนิติกรรม นิติกรรมที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้เยาว์ที่จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน ได้แก่

(1) ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง หรือโอนสิทธิจำนอง ซึ่งอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

(2) กระทำให้สิ้นสุดลงทั้งหมดหรือบางส่วน ซึ่งทรัพย์สินของผู้เยาว์อันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์

(3) ก่อตั้งภาระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน ภาระคิดค้นในอสังหาริมทรัพย์ หรือทรัพย์สินอื่นใดในอสังหาริมทรัพย์

(4) จำหน่ายไปทั้งหมดหรือบางส่วน ซึ่งสิทธิเรียกร้องที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้หรือสิทธิเรียกร้องที่จะให้ทรัพย์สินเช่นนั้นของผู้เยาว์ ปลดจากทรัพย์สินที่มีอยู่เหนือทรัพย์สินนั้น

(5) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี

(6) ก่อซื้อผูกพันใด ๆ ที่มีมุ่งให้เกิดผลตาม (1)(2)

หรือ (3)

(7) ให้กู้ยืมเงิน

(8) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่จะเอาเงินได้ของผู้เยาว์ให้แทนผู้เยาว์ เพื่อการกุศลสาธารณะ เพื่อการสังคม หรือตามหนี้ธรรมจรรยา ทั้งพอสมควรแก่ฐานะานุรูปของผู้เยาว์

(9) รับการให้โดยเสน่หาที่มีเงื่อนไขหรือค่าภาระคิดค้นหรือไม่รับการให้โดยเสน่หา

(10) ประกันโดยประการใด ๆ อันอาจมีผลให้ผู้เยาว์ต้องถูกบังคับชำระหนี้ของบุคคลอื่นหรือแทนบุคคลอื่น

(11) นำทรัพย์สินไปแสวงประโยชน์ นอกจากที่
กำหนดไว้ในมาตรา 1598/4(1) (2) หรือ (3)

(12) ประนีประนอมยอมความ

(13) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตศาลปกครองวินิจฉัย

ดังนี้ ถ้าปรากฏว่า ผู้เยาว์กระทำนิติกรรมโดยมิ
ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม การทำนิติกรรมนั้นย่อมมีผลตามหลักทั่วไป
ในมาตรา 21 กล่าวคือ นิติกรรมนั้นจะตกเป็น “โมฆียะกรรม” และหากเป็นนิติกรรม
ที่กำหนดให้ต้องได้รับอนุญาตจากศาลด้วย แต่ผู้ใช้อำนาจปกครองมิได้ขออนุญาตจาก
ศาล เช่นนี้ หากฝ่าฝืนยอมทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็น “โมฆะ”

4) กิจการที่ผู้เยาว์สามารถทำได้เอง

(1) นิติกรรมที่ทำให้ผู้เยาว์ได้ซึ่งสิทธิ หรือหลุดพ้น
จากหน้าที่ มาตรา 22

ก. ได้มาซึ่งสิทธิ คือ เป็นการได้มาโดย
ปราศจากเงื่อนไขหรือค่าภาระติดพัน

ข. ให้ออกจากหน้าที่อันหนึ่งอันใด คือ
เป็นการหลุดพ้นโดยเด็ดขาด ผู้เยาว์ต้องไม่รับภาระหน้าที่ หรือเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติ
ตามและจะไม่ต้องเป็นหนี้ที่ต้องงควั่นกระทำ

(2) กิจการที่ผู้เยาว์ต้องทำเองเฉพาะตัว มาตรา 23
กล่าวคือ เป็นนิติกรรมที่ผู้เยาว์จะต้องทำเองเฉพาะตัวโดยตรง แสดงเจตนาเองเฉพาะตัว
ไม่อาจให้ผู้อื่นแสดงเจตนาแทนได้

(3) นิติกรรมที่สมแก่ฐานะานุรูปและจำเป็นในการ
ดำรงชีพตามสมควร มาตรา 24 สามารถพิจารณาได้ 2 ประการ คือ

ก. สมควรแก่ฐานะานุรูปแห่งตน โดยพิจารณา
เป็นราย ๆ ตามฐานะของแต่ละบุคคลในขณะทำนิติกรรม

ข. เป็นการจำเป็นในการดำรงชีพตามสมควร

โดยปกติ ได้แก่ ปัจจัยสี่

(4) ทำพินัยกรรม ตามมาตรา 25

ผู้เยาว์อาจทำพินัยกรรมได้เมื่ออายุครบสิบห้าปี

บริบูรณ์

นอกจากนี้ในเรื่องการทำนิติกรรมของผู้เยาว์นั้น ยังมีกรณีที่ผู้เยาว์ประกอบกิจการค้า ตามมาตรา 26 และ 27 กล่าวคือ

1) กรณีที่ผู้เยาว์สามารถจำหน่ายทรัพย์สินต่าง ๆ

ตามและผู้แทนโดยชอบธรรมอนุญาต

2) กรณีที่ผู้เยาว์ประกอบธุรกิจ หรือทำสัญญาเป็น

ลูกจ้างในสัญญาจ้างแรงงานได้ โดยหากผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ให้ความยินยอมไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ผู้เยาว์ร้องขอต่อศาลให้ศาลอนุญาตได้

1.4.4.2 คนไร้ความสามารถ

กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ของคนไร้ความสามารถ 2 ประการ คือ 1. บุคคลวิกลจริต 2. ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

1) บุคคลวิกลจริต

(1) มีความวิกลจริตเป็นอย่างมาก คือ มีอาการไม่ปกติ สติไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถรู้สึกผิดชอบว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป

(2) มีลักษณะเป็นประจำ คือ มีลักษณะบ้าแบบติดตัว หรือมีอาการประจำแต่ไม่ต้องถึงขนาดต่อเนื่องตลอดเวลา

2) ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

เมื่อศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถตามคำขอของบุคคลดังต่อไปนี้ คู่สมรส, บุพการี, ผู้สืบสันดาน, ผู้ปกครอง, ผู้พิทักษ์, ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้น, พนักงานอัยการ

หลังจากศาลได้ตัดสินแล้วจะมีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากศาลเห็นว่า ผู้นั้นวิกลจริต และจะโฆษณาคำสั่งในราชกิจจานุเบกษา
ผลของการเป็นคนไร้ความสามารถ

1) ศาลจะสั่งให้อยู่ในความอนุบาลก็จะตั้งบุคคลขึ้นเป็น “ผู้อนุบาล” เพื่อมาดูแลจัดการทรัพย์สินของคนไร้ความสามารถ

2) การใดอันคนไร้ความสามารถกระทำลงย่อมตกเป็นโมฆียะ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงเรื่อง “เจตนา” ผู้อนุบาลจะเป็นผู้ทำการแทนคนไร้ความสามารถ

1.4.4.3 บุคคลวิกลจริต

คือบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ดังนั้น การทำนิติกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลวิกลจริตทำลงไปย่อมสมบูรณ์ใช้บังคับได้ไม่ตกเป็นโมฆียะ เว้นแต่

- 1) กระทำในขณะที่บุคคลนั้นวิกลจริตอยู่ และ
- 2) คู่กรณีอีกฝ่ายได้รู้ในขณะทำนิติกรรมว่า บุคคลนั้นได้วิกลจริต

1.4.4.4 คนเสมือนไร้ความสามารถ

การที่ศาลจะสั่งให้บุคคลใดเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถนั้นจะต้องพิจารณาบุคคลนั้นเป็นผู้มีอำนาจจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดการกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองและครอบครัวโดยมีสาเหตุมาจากเหตุบกพร่องดังต่อไปนี้

- 1) ภายพิการ เช่น หูหนวก ตาบอด เป็นใบ้
- 2) จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ คือ มีจิตใจไม่ปกติแต่ไม่ขนาดวิกลจริต หรือคนชราความจำเสื่อม

3) ประพฤติตนสุรุษสุรายเสเพลเป็นอาจิม ได้แก่ บุคคลที่ใช้จ่ายเงินทองอย่างไม่จำเป็นและไร้ประโยชน์ เช่น เล่นการพนันเป็นอาจิม

4) ตีตุรยาเมา จะเป็นการเสพติดด้วยสิ่งมีนเมาชนิดใดก็ได้ โดยมีลักษณะติดเป็นอาจินชาคมิได้

โดยบุคคลที่มีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ศาลสั่งให้บุคคลลักษณะดังกล่าวเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถนั้นเป็นบุคคลเช่นเดียวกับคนไร้ความสามารถ

ผลทางกฎหมายของการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถนั้นจะถูกจำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมบางประเภทเท่านั้น ตามมาตรา 34 โดยการกระทำนิติกรรมบางประเภทนั้น จะต้องได้รับความยินยอมจาก “ผู้พิทักษ์” เสียก่อน มิฉะนั้นจะตกเป็น “โมฆียะ” นิติกรรมเหล่านั้นได้แก่

- (1) การนำทรัพย์สินไปลงทุน
- (2) รับคืนทรัพย์สินที่ไปลงทุน ต้นเงิน หรือทุนอย่างอื่น
- (3) กู้ยืม หรือให้กู้ยืมเงิน ยืมหรือให้ยืมสังหาริมทรัพย์อันมีค่า
- (4) รับประกันโดยประการใด ๆ อันมีผลให้ตนต้องถูกบังคับชำระหนี้
- (5) เช่าหรือให้เช่าสังหาริมทรัพย์มีกำหนดระยะเวลาเกินกว่าหกเดือน หรืออสังหาริมทรัพย์ มีกำหนดระยะเวลาเกินกว่า 3 ปี
- (6) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่เป็นการให้ที่พอสมควรแก่ฐานะานุรูป เพื่อการกุศล เพื่อสังคม หรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา
- (7) รับการให้โดยเสน่หาที่มีเงื่อนไขหรือค่าภาระติดพันหรือไม่รับการให้โดยเสน่หา
- (8) ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อจะได้มาหรือปล่อยไปซึ่งสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ หรือในสังหาริมทรัพย์อันมีค่า

(9) ก่อสร้างหรือตัดแปลงโรงเรือนสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น หรือซ่อมแซมอย่างใหญ่

(10) เสนอคดีต่อศาลหรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ เว้นแต่การร้องขอตามมาตรา 35 หรือการร้องขอถอนผู้พิทักษ์

(11) ประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตศาลการวินิจฉัย

การสิ้นสุดการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

- 1) ตาย
- 2) ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

ผลของโมฆียะ

- 1) ใช้บังคับได้ผลสมบูรณ์จนกว่าจะถูกบอกล้าง
- 2) กฎหมายกำหนดบุคคลไว้โดยเฉพาะที่จะให้บอก

ล้าง ตามมาตรา 175

3) ให้สัถยابันได้ ตามมาตรา 179-180

4) การบอกล้างมีระยะเวลา ตามมาตรา 181

5) ต้องแสดงเจตนาต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีตัว

แน่นอน ตามมาตรา 178, 181

กำหนดเวลาบอกล้างตามมาตรา 181

มิให้บอกล้างเมื่อพ้น 1 ปี นับแต่เวลาที่อาจให้สัถยابันได้ อนึ่ง ห้ามมิให้บอกล้างเมื่อพ้นเวลาสิบปีนับแต่ได้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะ

การให้สัถยابัน และผลการให้สัถยابัน

ถ้าบุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรม ผู้หนึ่งผู้ใดได้ให้สัถยابันแก่โมฆียะกรรม ให้ถือว่าการนั้นเป็นอันสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก

บุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรม ตามมาตรา 175

1) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้เยาว์ ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ผู้เยาว์จะบอกล้างก่อนที่ตนบรรลุนิติภาวะก็ได้ ถ้าได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม

2) บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ เมื่อบุคคลนั้นพ้นจากการเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ หรือผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ แต่คนเสมือนไร้ความสามารถจะบอกล้างก่อนตนพ้นจากการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถก็ได้ ถ้าได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์

3) บุคคลผู้แสดงเจตนา เพราะสำคัญผิดหรือถูกกลฉ้อฉลหรือถูกข่มขู่

4) บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะตามมาตรา 30 ในขณะที่จริตของบุคคลนั้นไม่วิกลแล้ว

ถ้าบุคคลผู้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะกรรมถึงแก่ความตายก่อนมีการบอกล้างทายาทของบุคคลดังกล่าวอาจบอกล้างได้

กำหนดเวลาที่จะให้สัตยาบัน

จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้กระทำภายหลังเวลาที่มูลเหตุให้เป็นโมฆียะกรรมนั้นหมดสิ้นไปแล้ว ตามมาตรา 179

1.5 การสิ้นสภาพบุคคล

ความสามารถมีสิทธิหรือใช้สิทธิตามที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองนั้น อาจสิ้นสุดลงได้เมื่อบุคคลธรรมดาสิ้นสภาพบุคคล ซึ่งจะมีสิทธิและหน้าที่บางลักษณะที่ยังคงอยู่และจะตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาทต่อไป โดยการสิ้นสภาพบุคคล

ของบุคคลธรรมดา จะเกิดขึ้นเมื่อตายซึ่งคำว่า “ตาย” ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย¹ นั้นมี 2 ประการ คือ

1.5.1 ตายตามธรรมชาติ คือ เป็นการตายตามลักษณะทางธรรมชาติ พิจารณาการหยุดทำงานของระบบร่างกาย 3 ระบบ คือ ระบบประสาทส่วนกลาง ได้แก่ สมอง ระบบไหลเวียน ได้แก่ หัวใจ และหลอดเลือด ระบบหายใจ ได้แก่ หลอดลมและปอด

1.5.2 การตายโดยผลของกฎหมาย หรือสาบสูญ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาไว้คือ

1.5.2.1 กรณี “ผู้ไม่อยู่” ซึ่งเป็นระยะก่อนการสาบสูญด้วยเหตุว่าการที่บุคคลธรรมดาจะถือว่าสาบสูญนั้นจะมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดระยะเวลาที่บุคคลได้ไปเสียจากภูมิลำเนาโดยไม่มีผู้ใคร่รู้ว่าเป็นตายร้ายคืออย่างไรนั้นมีกำหนด 5 ปี หรือ 2 ปี ขึ้นกับกรณี ดังนั้นหากรอจนครบกำหนดดังกล่าวอาจมีปัญหาในการจัดการทรัพย์สินของบุคคลนั้นได้ กฎหมายจึงกำหนดหลักเกณฑ์การจัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่ขึ้นพิจารณาก่อนจะครบกำหนดระยะเวลาที่จะเป็นผู้สาบสูญ ซึ่งการเป็น “ผู้ไม่อยู่” นั้นกฎหมายยังไม่ถือว่าสาบสูญไม่ใช่กรณีถือว่าสิ้นสภาพบุคคลแล้ว โดยกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 48 ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่จะถือว่าเป็น “ผู้ไม่อยู่” ดังนี้

1) เมื่อบุคคลใดไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และไม่มีใครรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่

2) บุคคลนั้นมิได้ตั้งตัวแทนผู้รับมอบอำนาจไว้ หรือ² อาจมีการตั้งตัวแทนผู้รับมอบอำนาจทั่วไปไว้และสัญญาตัวแทนระงับสิ้นไป หรือ

¹ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 สภาพบุคคลย่อมสิ้นสุดลงเมื่อตาย.

²ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 49.

ปรากฏว่าตัวแทนผู้รับมอบอำนาจทั่วไปได้จัดการทรัพย์สินนั้นในลักษณะที่อาจเสียหายแก่บุคคลที่ไม่อยู่

3) พนักงานอัยการ หรือผู้มีส่วนได้เสีย เช่น คู่สมรส, บุตร, บิดามารดา ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในการจัดการทรัพย์สินร้องขอต่อศาล

4) เมื่อศาลได้รับการร้องขอเช่นนั้น ศาลจะสั่งให้ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดไปพลางก่อนตามที่จำเป็น เพื่อจัดการทรัพย์สินของบุคคลผู้ไม่อยู่นั้น

5) หากว่าผู้ไม่อยู่นั้นไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และไม่มีผู้ใดได้รับข่าวเกี่ยวกับบุคคลนั้นประการใดเลยเป็นเวลาล่วงเลยไปหนึ่งปีนับแต่นั้น หรือหนึ่งปีนับแต่วันมีผู้ใดพบเห็นหรือได้ทราบข่าวมาเป็นครั้งหลังสุด หากว่าพนักงานอัยการหรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอให้ศาลมีการตั้ง “ผู้จัดการทรัพย์สิน” ของผู้ไม่อยู่ขึ้นก็ได้

โดยตามมาตรา 48 และมาตรา 49 กำหนดว่า เมื่อบุคคลใดไปเสียจากภูมิลำเนาและไม่มีใครรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ก่อนที่จะร้องขอให้ศาลมีคำสั่งจัดการทรัพย์สินให้จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ไม่อยู่นั้นมิได้มีการตั้งตัวแทนผู้รับมอบอำนาจทั่วไปไว้ ดังนั้น หากไม่ใช่กรณีที่สัญญาตัวแทนระงับหรือปรากฏว่าตัวแทนผู้รับมอบอำนาจทั่วไปได้จัดการทรัพย์สินนั้นในลักษณะที่อาจเสียหายแก่ผู้ไม่อยู่แล้ว ย่อมจะต้องให้ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปไว้คือ¹ ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปนั้นจะทำกิจการใด ๆ ในทางจัดการแทนตัวการย่อมทำได้ทุกอย่าง แต่หากเป็นกรณีดังต่อไปนี้ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปจะกระทำมิได้ เว้นแต่เข้าใจในมาตรา 802²

- 1) ขายหรือจำนองอสังหาริมทรัพย์
- 2) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์กว่าสามปีขึ้นไป

¹ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 801.

²ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 802.

- 3) ให้
- 4) ประนีประนอมยอมความทั้งในศาลและนอกศาล
- 5) ยื่นฟ้องต่อศาลไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา
- 6) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณาทั้งใน

ศาลหรือนอกศาล

นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 51 ได้กำหนดว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 802 ถ้าตัวแทนผู้รับมอบอำนาจทั่วไปเห็นเป็นการจำเป็นจะต้องทำการอันใดอันหนึ่งเกินขอบอำนาจที่ได้รับไว้ต้องขออนุญาตต่อศาล และเมื่อศาลสั่งอนุญาตแล้วจึงจะกระทำการนั้นได้”

ทั้งนี้ตามมาตรา 51 เป็นกรอบที่กฎหมายวางไว้กำหนดขอบอำนาจของตัวแทนรับมอบทั่วไปให้แคบกว่ากรณีขอบอำนาจของตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปในกรณีปกติ คือ หากเป็นขอบอำนาจของตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปที่มีใช้กรณีการจัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่แล้ว ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปอาจกระทำการที่กฎหมายกำหนดว่ามีให้กระทำได้หากเข้าหลักเกณฑ์กรณีฉุกเฉินตามมาตรา 802 แม้จะเป็นการเกินขอบอำนาจก็ตาม แต่เมื่อเป็นการกระทำเพื่อดูแลรักษาประโยชน์ให้ตัวการแล้วย่อมกระทำได้ แต่หากเป็นกรณีของผู้ไม่อยู่แม้จะเข้ากรณีฉุกเฉินตามมาตรา 802 แล้วก็ตาม ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปจะจัดการแทนทันทีมิได้จะต้องได้ปฏิบัติตามที่มาตรา 51 กำหนดด้วย คือ หากเป็นการเกินขอบอำนาจของตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปต้องขออนุญาตต่อศาลก่อนและศาลต้องได้มีคำสั่งอนุญาตให้กระทำการนั้นได้ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปจึงจะกระทำโดยจะอ้างมาตรา 802 มิได้

อย่างไรก็ตาม หากเป็นกรณีที่ไม่มี การตั้งตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปไว้หรือตั้งไว้แล้วปรากฏว่าตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปนั้นอาจจัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่ให้เกิดความเสียหายได้ เช่นนี้จะเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 48 คือ เมื่อพนักงานอัยการหรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอให้ศาลเป็นผู้จัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่นั้นได้เพียงเท่าที่จำเป็นเป็นกรณี ๆ ไป และหากครบหนึ่งปี

แล้วนับแต่วันที่ผู้ไม่อยู่นั้น ไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และไม่มีผู้ใดได้รับข่าวเกี่ยวกับบุคคลนั้นเลยหรือครบหนึ่งปีนับแต่วันที่มีผู้ได้พบเห็นหรือได้ทราบข่าวมาเป็นครั้งหลังสุด พนักงานอัยการหรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอให้ศาลมีคำสั่งตั้ง “ผู้จัดการทรัพย์สิน” ของผู้ไม่อยู่นั้นได้ โดยผู้จัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่มีหน้าที่ดังนี้คือ

1) การจัดการทำบัญชีทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่โดยทำให้เสร็จภายในสามเดือนนับแต่วันทราบคำสั่งตั้งของศาล (ตามมาตรา 50 และมาตรา 52) โดยในการทำบัญชีทรัพย์สินดังกล่าวนี้จะต้องกระทำต่อหน้าพยานอย่างน้อย 2 คน และให้พยานดังกล่าวที่ไม่น้อยกว่า 2 คน นั้น ลงลายมือชื่อรับรองความถูกต้องของบัญชี ซึ่งพยานบุคคลดังกล่าวต้องเป็นคู่สมรสหรือญาติของผู้ไม่อยู่ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หากไม่สามารถหาบุคคลดังกล่าวได้ หรือหาได้แต่บุคคลเหล่านั้นไม่ยอมเป็นพยาน อาจจะทำให้บุคคลอื่นที่บรรลุนิติภาวะแล้วมาเป็นพยานก็ได้ (ตามมาตรา 53)

2) หน้าที่ในการกระทำการแทนผู้ไม่อยู่โดยมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปตามมาตรา 801 และมาตรา 802 ซึ่งหากจะกระทำการเกินขอบอำนาจต้องขออนุญาตต่อศาลและเมื่อศาลสั่งอนุญาตแล้วจึงกระทำการนั้นได้ (ตามมาตรา 54)

3) ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร หรืออัยการหรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอศาลอาจมีคำสั่ง ให้ผู้จัดการหาประกันไว้เพื่อการที่จัดทำและเพื่อส่งคืนทรัพย์สินที่มอบไว้ซึ่งอาจเอาบุคคลหรือทรัพย์สินมาเป็นหลักประกันก็ได้ และในการส่งมอบทรัพย์สินนั้นคืนต้องรายงานสภาพความเป็นอยู่แห่งทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่ (ตามมาตรา 56 (1), (2))

นอกจากนี้การเป็นผู้จัดการทรัพย์สินอาจสิ้นสุดลงได้ 2 กรณี

1. เพราะเหตุตัวผู้ไม่อยู่

1.1 ผู้ไม่อยู่นั้นกลับมา

1.2 ผู้ไม่อยู่มิได้กลับมาแต่ได้จัดการทรัพย์สินหรือ
แต่งตั้งตัวแทนเพื่อจัดการทรัพย์สินของตนเองแล้ว

1.3 ได้ความแน่ชัดว่าผู้ไม่อยู่นั้นถึงแก่ความตายหรือ
ศาลมีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ

2. เพราะเหตุของตัวผู้จัดการทรัพย์สิน

2.1 ผู้จัดการทรัพย์สินลาออกหรือถึงแก่ความตาย

2.2 ผู้จัดการทรัพย์สินเป็นคนไร้ความสามารถหรือ
คนเสมือนไร้ความสามารถ

2.3 ผู้จัดการทรัพย์สินเป็นคนล้มละลาย

2.4 ศาลถอดถอนผู้จัดการทรัพย์สิน

1.5.2.2 กรณีที่ถือว่าสาบสูญ โดยตามประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์ มาตรา 61 กำหนดหลักเกณฑ์ที่ศาลจะสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญ คือ

1) ถ้าบุคคลหนึ่งบุคคลใดไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่
และไม่มีใครรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ตลอดระยะเวลาดังนี้

(1) ห้าปี หรือ

(2) สองปี นับแต่

ก) วันที่มีการรบหรือสงครามสิ้นสุดลง ถ้าบุคคล
นั้นอยู่ในการรบหรือสงคราม แลหายไปในการรบหรือสงครามดังกล่าว หรือ

ข) วันที่ยานพาหนะที่บุคคลนั้นเดินทาง อับปาง
ถูกทำลายหรือสูญหายไป เช่น เครื่องบินตก เรือโดยสารล่ม หรือรถไฟชนกัน เป็นต้น

ค) วันที่เหตุอันตรายต่อชีวิต นอกจากที่ระบุไว้ใน
ก) หรือ ข) ได้ผ่านพ้นไป ถ้าบุคคลนั้นตกอยู่ในอันตรายเช่นว่านั้น เช่น อัคคีภัย वादภัย
อุทกภัย หรือตึกถล่ม เป็นต้น

2) ผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาล

3) ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญได้

4) บุคคลซึ่งศาลมีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ ให้ถือว่าถึงแก่ความตาย เมื่อครบกำหนดระยะเวลา ในข้อ 1)

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น การที่ศาลจะสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญนั้น จะต้องเป็นกรณีที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ของตนเองโดยไม่มีผู้ใดทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร ตลอดระยะเวลาที่หายไปต่อเนื่องกัน โดยหากเมื่อใดสามารถทราบได้ว่าบุคคลที่หายไปนั้นยังมีชีวิตอยู่ การนับเวลาจะหยุดลงทันที การที่ศาลจะสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญได้นั้น กฎหมายได้กำหนดระยะเวลาไว้ 2 กรณี โดยหากเป็นกรณีปกติใช้เวลา 5 ปี แต่หากเป็นกรณีไม่ปกติใช้เวลา 2 ปี โดยมีเหตุเพราะบุคคลนั้นต้องไปอยู่ระหว่างการรบ การสงคราม ยานพาหนะที่บุคคลนั้นเดินทางไปต้องอับปางถูกทำลายหรือสูญหายไป นอกจากนี้ยังรวมถึงกรณีที่บุคคลผู้นั้นอาจประสบเหตุอันตรายต่อชีวิตในกรณีอื่นนอกจากที่กล่าวมาข้างต้นด้วย โดยอาจจะเป็นการประสบอุทกภัย อัคคีภัย วัตภัย หรือตึกถล่ม ตลอดจนถึงเหตุการณ์คลื่นสึนามิด้วย เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะมีคำสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญจะต้องเป็นกรณีที่ไม่ว่าปรากฏว่าผู้ใดทราบอย่างแน่ชัดว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ อย่างไรเพราะหากมีพยานหลักฐานพิสูจน์ได้ว่าบุคคลผู้นั้นถึงแก่ความตายแล้วในเวลาใดเวลาหนึ่งอย่างชัดเจนแล้ว แม้จะไม่ได้ศพหรือไม่มีประจักษ์พยานที่ได้พบเห็นขณะเวลาที่ถึงแก่ความตายก็ตาม หากได้มีพยานพดพิเหตุพอเชื่อได้แน่ชัดถึงแก่ความตาย เช่น ในกรณีคลื่นสึนามิหากมีผู้ใดเห็นเป็นครั้งสุดท้ายว่าบุคคลใดถูกคลื่นพัดจมหายไปหรือในขณะที่คลื่นกำลังซัดเข้ามาแต่ปรากฏว่าบุคคลนั้นวิ่งสวนกลับเข้าไป แม้จะไม่เห็นว่าถูกคลื่นไปแน่แท้หรือไม่แต่ก็มีเหตุอันพอเชื่อได้แน่ชัดว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตายแล้วหากเมื่อภัยพิบัตินั้นผ่านพ้นไปแล้วยังไม่ปรากฏตัวไม่มีผู้ใดพบเห็นอีกเลย แม้จะถึงขนาดไม่ได้พบศพก็ตาม กรณีลักษณะนี้ไม่เข้าหลักเกณฑ์ มาตรา 61 เพราะถือได้ว่าทราบแน่ชัดว่าบุคคลที่หายไปนั้นไม่มีชีวิตอยู่อีกแล้ว ย่อมเข้ากรณีการสิ้นสภาพบุคคล โดยการตายตามธรรมชาติ ตามมาตรา 15 แล้ว โดยไม่ต้องรอให้ครบระยะเวลา

ใด ๆ ตามมาตรา 61 อีก แต่หากเป็นกรณีที่น่าปรากฏว่าในขณะที่เกิดเหตุการณ์คลื่นสึนามิ กำลังเคลื่อนตัวเข้าทำความเสียหายอยู่นั้น บุคคลใดอาจจะกำลังตกอยู่ในทะเลโคลน แต่ปรากฏว่าได้มีผู้อื่นเข้าช่วยเหลือบุคคลนั้นขึ้นมาบนหลังคาได้หรือช่วยเหลือในประการใด ๆ ได้แล้ว แต่หลังจากนั้นกลับไม่มีผู้ใดพบเห็นอีก กรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่า บุคคลนั้นได้ผ่านพ้นภาวะการตกอยู่ในเหตุอันตรายแก่ชีวิตแล้ว หากแต่ภายหลังปรากฏว่ายังไม่มีผู้ใดรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ เช่นยังเข้ากรณีตามมาตรา 61 ที่ต้อง นับระยะเวลา 5 ปี ในการจะร้องขอให้ศาลสั่งเป็นคนสาบสูญ

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญแล้วจะมีผลตามกฎหมายคือ

- 1) ถือเป็นเหตุหย่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (5)
- 2) ถือเป็น การสิ้นสุดของอำนาจปกครองบุตรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1566 (1)
- 3) มรดกของบุคคลนั้นตกทอดแก่ทายาทตามมาตรา 1599, 1600 และ 1602

โดยกฎหมายจะถือเสมือนว่าบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญนั้น ได้สิ้นสภาพบุคคลหรือถึงแก่ความตายในเวลาที่ครบระยะเวลาของการสาบสูญในแต่ละกรณี (ไม่ได้ถือเสมือนว่าถึงแก่ความตายในวันที่ศาลมีคำสั่ง) และแม้ศาลจะมีคำสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญแล้วก็ตาม แต่หากเข้าเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้ ศาลจะมีคำสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญได้ตามมาตรา 63 คือ

- 1) บุคคลผู้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญนั้นยังคงมีชีวิตอยู่ กล่าวคือมีข้อพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยว่าบุคคลผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ เช่น มาปรากฏตัวหรือส่งข่าวให้ครอบครัวทราบ เป็นต้น
- 2) ปรากฏว่าบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญได้ถึงแก่ความตาย หากแต่ตายในเวลาอื่นผิดไปจากเวลาที่กฎหมายสันนิษฐานไว้คือผิดเวลาไปจากวันที่

ครบกำหนด 5 ปี หรือ 2 ปีนั้น เช่น กรณีที่มีข้อยืนยันได้ว่าหลังจากวันที่เริ่มนับเวลาการ
سابสูญกลับปรากฏว่ามีผู้พบเห็นตัวบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ย่อมทำให้กำหนดระยะเวลา
การนับเวลาการسابสูญคลาดเคลื่อนไป เช่นนี้ ศาลต้องมีคำสั่งถอนคำสั่งเดิมแล้วมี
คำสั่งให้เป็นคนسابสูญใหม่อีกครั้ง

เมื่อศาลมีคำสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนسابสูญแล้ว ย่อมถือว่า
บุคคลนั้นมีใช้คนسابสูญอีกต่อไป และมีสภาพบุคคลคืนมา นอกจากนี้ในกรณีที่เกี่ยว
กับการกระทำทั้งหลายที่ผู้มีส่วนได้เสียหรือทายาทไปกระทำไปภายหลังจากศาลมีคำสั่ง
ให้เป็นคนسابสูญนั้น เมื่อศาลมีคำสั่งถอนการسابสูญย่อมไม่กระทบต่อความสมบูรณ์
ตามกฎหมายในการกระทำโดยสุจริตไปในระหว่างเวลาที่ศาลสั่งให้เป็นคนسابสูญ
และหากผู้ใดได้ทรัพย์สินเนื่องมาแต่การที่ศาลสั่งให้บุคคลใดเป็นคนسابสูญแต่ต้องเสีย
สิทธิของตนไปเพราะศาลมีคำสั่งถอนบุคคลนั้นจากการسابสูญ ให้นำหลักกฎหมายว่า
ด้วยลาภมิควรได้มาใช้บังคับโดยอนุโลม เช่น เมื่อศาลมีคำสั่งให้บุคคลใดเป็นคน
سابสูญแล้ว ย่อมถือเสมือนว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตายมรดกของบุคคลนั้นย่อมตก
ทอดแก่ทายาทตามมาตรา 1599, 1600 และ 1602 ทายาททั้งหมดจึงนำมรดกของคน
سابสูญออกแบ่งปันกันไปหมด หลังจากนั้นเมื่อคนسابสูญกลับมา ศาลจึงมีคำสั่งถอน
การسابสูญนั้น เช่นนี้ ทายาทที่ได้รับส่วนแบ่งมรดกไปแล้วได้กระทำการเกี่ยวกับ
ทรัพย์สินนั้นไปแล้วโดยสุจริต เช่น ทายาทอาจจะโอนขายบ้านที่เป็นมรดกนั้นแก่ผู้อื่น
ไปแล้ว ดังนี้เมื่อศาลสั่งถอนการسابสูญ กฎหมายให้บุคคลนั้นเรียกให้ทายาททุกคนที่
ได้รับทรัพย์สินของบุคคลนั้นไปนำทรัพย์สินมาคืน โดยเป็นไปตามหลักกฎหมายว่า
ด้วยลาภมิควรได้คือนำมาคืนแก่บุคคลนั้นเพียงเท่าที่ยังคงมีทรัพย์สินเหลืออยู่เท่านั้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้บุคคลนั้นจะไปจากถิ่นที่อยู่หรือภูมิลำเนา
และไม่มีใครรู้แน่ว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ เพื่อให้สามารถจัดการทรัพย์สินของ
บุคคลผู้นั้นได้กฎหมายจึงมีมาตรการที่วางไว้เป็นเบื้องต้นสำหรับการจัดการทรัพย์สิน
ของผู้ไม่อยู่นั้น โดยในช่วงแรกเมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอศาลจะ
เป็นผู้ออกคำสั่งจัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่เป็นกรณี ๆ ไปตามความจำเป็น หลังจาก

นั้นเมื่อผ่านไปหนึ่งปีแล้ว หากยังไม่มีใครรู้แน่ว่าคุณคนนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ผู้มีส่วนได้เสียสามารถร้องขอต่อศาลให้ศาลตั้งผู้จัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่ได้ แต่อย่างไรก็ดี หากบุคคลนั้นไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่และไม่มีใครรู้แน่ว่าคุณคนนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ หากเป็นกรณีปกติครบ 5 ปี และกรณีพิเศษ 2 ปี ผู้มีส่วนได้เสียสามารถร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้คุณคนดังกล่าวเป็นผู้สาบสูญและถือเสมือนว่าคุณคนนั้นถึงแก่ความตายแล้ว ซึ่งทายาทจะเข้ามาเป็นผู้จัดการทรัพย์สินมรดกนั้นต่อไป

2. นิติบุคคล

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 65 “นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น”

นิติบุคคล หมายถึง¹ กลุ่มคนที่สมมติขึ้นเพื่อรวมตัวกันทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตั้งใจไว้เพื่อรวมทุน รวมความคิด โดยให้มีสภาพคล้ายบุคคลเพราะต้องมีการก่อตั้ง การดำเนินงานและเลิกไปในที่สุดเช่นเดียวกับบุคคล

ดังนั้นหากกลุ่มบุคคลใดหรือกองทรัพย์สินใดไม่มีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่นได้กล่าวรับรองไว้แล้ว กลุ่มบุคคลหรือกองทรัพย์สินเหล่านั้นย่อมไม่สามารถที่จะมีสภาพบุคคลที่ทำให้นิติบุคคลได้เลย และเมื่อกลุ่มบุคคลหรือกองทรัพย์สินใดมีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่น ๆ รองรับให้สามารถเป็นนิติบุคคลได้แล้ว กลุ่มบุคคลหรือกองทรัพย์สินนั้นย่อมมีสภาพเป็นนิติบุคคลได้ทันที และเมื่อมีสภาพเป็นนิติบุคคลแล้วย่อมที่จะมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาแต่ต้องใช้สิทธิและหน้าที่ภายใต้ขอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นในแต่ละนิติบุคคล

ส่วนที่ 1 ประเภทต่าง ๆ ของนิติบุคคล

ส่วนที่ 2 สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

ส่วนที่ 3 การจัดการนิติบุคคล

¹รชฎ เจริญฉ่ำ, หลักกฎหมายว่าด้วยนิติบุคคล สมาคม มูลนิธิ, หน้า 5.

ส่วนที่ 4 ภูมิลำเนาของนิติบุคคล

ส่วนที่ 5 การสิ้นสุดสภาพของนิติบุคคล

2.1 ประเภทต่าง ๆ ของนิติบุคคล

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 65 บัญญัติว่า “อันว่านิติบุคคลนั้นจะมีขึ้นได้ ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติทั้งหลายของประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น” จากมาตรา 65 จะเห็นว่า นิติบุคคลมีได้โดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมีได้โดยกฎหมายอื่น

สำหรับนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แก่

1. ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว
2. บริษัทจำกัด
3. สมาคม
4. มูลนิธิที่ได้รับอำนาจแล้ว

2.1.1 ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว ซึ่งมี 2 ประเภท คือ

ห้างหุ้นส่วนสามัญ คือ ห้างหุ้นส่วนประเภทซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อหนี้ทั้งปวงของหุ้นส่วนโดยไม่มีจำกัด (มาตรา 1025) และ

ห้างหุ้นส่วนจำกัด คือ ห้างหุ้นส่วนซึ่งมีหุ้นส่วน 2 จำพวก คือ

1) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งจำกัดความรับผิดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนได้รับและลงหุ้นในห้างหุ้นส่วนจำพวกหนึ่ง และ

2) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างหุ้นส่วนไม่มีจำกัดอีกจำพวกหนึ่ง ตามมาตรา 1077

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กฎหมายบังคับว่าต้องจดทะเบียน ตามมาตรา 1078 ฉะนั้น ห้างหุ้นส่วนจำกัดจึงเป็นนิติบุคคลเสมอ ห้างหุ้นส่วนสามัญจะจดทะเบียนหรือไม่ก็ได้ ถ้าจดทะเบียนก็มีฐานะเป็นนิติบุคคล

2.1.2 บริษัทจำกัด คือ การที่คณะบุคคลตกลงเข้ากันเพื่อกระทำการร่วมกันด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้นเช่นเดียวกับห้างหุ้นส่วนต่างกันตรงที่ว่าการจัดตั้งบริษัทจำกัดต้องมีบุคคลตั้งแต่เจ็ดคนขึ้นไป เป็นผู้เริ่มก่อการ โดยเข้าชื่อกันทำหนังสือบริคณห์สนธิ และต้องแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือเท่านั้น ตามมาตรา 1095

บริษัทจำกัด กฎหมายบังคับให้ต้องจดทะเบียน ฉะนั้น บริษัทจำกัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลเสมอทั้ง ปัจจุบันนี้มีบริษัท 2 ประเภท คือ บริษัทเอกชนและมหาชน จำกัด

2.1.3 สมาคม คือ การที่บุคคลหลายคนตกลงเข้ากันเพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกันอันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน ตามมาตรา 78

สมาคมจะต้องจดทะเบียน จึงเป็นนิติบุคคลอีกประเภทหนึ่ง ตามมาตรา 83

2.1.4 มูลนิธิ ได้แก่ ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้สำหรับวัตถุประสงค์เพื่อการกุศลสาธารณะ การศาสนา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี การศึกษา หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ โดยมีได้มุ่งหาประโยชน์มาแบ่งปันกัน ตามมาตรา 111

มูลนิธิมีฐานะเป็นนิติบุคคล เมื่อจดทะเบียนแล้ว ตามมาตรา 122 ส่วนนิติบุคคลตามกฎหมายอื่น ๆ มีอยู่มากมายหลายประเภท เช่น ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 กำหนดให้กระทรวง ทบวง กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม มีฐานะเป็นนิติบุคคล (ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง) กำหนดให้จังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล (ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค)

นอกจากนั้นยังมีการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งกำหนดให้มีการยกฐานะท้องถิ่นขึ้นเป็นนิติบุคคล เช่น เทศบาล สุขาภิบาล องค์การ

บริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา ทั้งนี้
เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายจัดตั้งนั้น ๆ

นอกเหนือจากนั้นยังอาจมีกฎหมายอื่น ๆ ที่กำหนดให้องค์กรที่
จัดตั้งขึ้น มีฐานะเป็นนิติบุคคล เช่น มหาวิทยาลัย ตาม พ.ร.บ.จัดตั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ
วัด ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ สหกรณ์ ตาม พ.ร.บ.สหกรณ์ รัฐวิสาหกิจตามกฎหมายจัดตั้ง
รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ เป็นต้น

2.2 สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

โดยเหตุที่นิติบุคคลเป็นบุคคลประเภทหนึ่งตามกฎหมาย ฉะนั้นนิติ
บุคคลจึงมีสิทธิและหน้าที่และมีสิ่งประกอบสภาพบุคคล เช่น ชื่อ สัญชาติ และภูมิลำเนา
ได้อย่างบุคคลธรรมดา อย่างไรก็ตาม นิติบุคคลเป็นเพียงบุคคลที่กฎหมาย
สมมติขึ้นเพื่อประกอบกิจการอันใดตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ทั้งเป็นสิ่งที่ไม่มี
ชีวิตจิตใจอย่างมนุษย์ กฎหมายจึงจำกัดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลแยกเป็นสาระสำคัญ
ได้ 2 ประการ คือ

1. สิทธิและหน้าที่ภายในขอบที่วัตถุประสงค์ และ
2. สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา

2.2.1 สิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ ประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 66 บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ต้องตาม
บทบัญญัติทั้งปวงแห่งกฎหมายภายในขอบวัตถุประสงค์ของตนดังมีกำหนดไว้ในข้อ
บังคับหรือตราสารจัดตั้ง” ซึ่งหมายความว่า นิติบุคคลที่ได้ระบุไว้ในข้อบังคับหรือตรา
สารจัดตั้งว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อการใด กฎหมายจำกัดให้มีสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการ
นั้นเท่านั้น จะทำการอื่นใดนอกขอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ไม่ได้ เช่น สมาคมที่มี
วัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ย่อมไม่มีสิทธิที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการศาสนาหรือการ
เมือง ฯลฯ

2.2.2 สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคล
ธรรมดา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 67 บัญญัติว่า “ภายในบังคับแห่ง
บทมาตราก่อนนี้นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เหมือนบุคคลธรรมดา เว้นเสียแต่สิทธิ
และหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น” เหตุที่
กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพราะเหตุว่านิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้น ไม่มี
ชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถมีสิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่
บุคคลธรรมดา เช่น ไม่อาจที่จะทำการสมรส ไม่มีหน้าที่รับราชการทหาร ไม่มีสิทธิ
ทางการเมือง เป็นต้น

2.3 การจัดการนิติบุคคล

คงได้กล่าวมาแล้วว่า นิติบุคคลเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถที่จะ
แสดงเจตนาหรือทำการใดโดยตนเองได้ ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา 70 จึงบัญญัติว่า “อันความประสงค์ของนิติบุคคลนั้นย่อมแสดงปรากฏจากผู้
แทนทั้งหลายของนิติบุคคลนั้น” กิจการของนิติบุคคลจึงจำเป็นต้องมีบุคคลธรรมดา
เป็นผู้แทนในการดำเนินงาน ซึ่งจะได้พิจารณาออกเป็นดังนี้

1. ผู้แทนนิติบุคคล
2. อำนาจของผู้แทนนิติบุคคล
3. ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล

2.3.1 ผู้แทนนิติบุคคล ผู้แทนของนิติบุคคลอาจมีคนเดียวหรือหลาย
คนก็ได้ตามความเหมาะสม เช่น รัฐมนตรีเป็นผู้แทนกระทรวง อธิบดีเป็นผู้แทนกรม
เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัดวาอาราม หัวหน้าหรือหัวหน้าผู้จัดการเป็นผู้แทนห้างหุ้นส่วน
ที่จดทะเบียนแล้ว กรรมการเป็นผู้แทนของบริษัทจำกัด ผู้จัดการเป็นผู้แทนสมาคม

หรือมูลนิธิ เป็นต้น เมื่อผู้แทนได้จัดการอย่างใดให้แก่นิติบุคคลภายในขอบวัตถุประสงค์ที่ประสงค์และตามบทบัญญัติของกฎหมายแล้วการนั้นย่อมผูกพันนิติบุคคล

2.3.2 อำนาจของผู้แทนนิติบุคคล อำนาจของผู้แทนนิติบุคคลโดยปกติแล้ว ย่อมมีกำหนดไว้ในกฎหมาย หรือในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลนั้น ถ้ามีผู้จัดการหลายคนและมีได้มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่น การทำความตกลงต่าง ๆ ในทางอำนาจกิจการให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก ตามมาตรา 71

ข้อจำกัดหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจของผู้แทนของนิติบุคคล จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ ตามมาตรา 78

ในการอันใดถ้าประโยชน์ของนิติบุคคลกับของผู้แทนขัดกัน การอันนั้นผู้แทนไม่มีอำนาจเป็นผู้แทนของนิติบุคคลนั้น ตามมาตรา 74

2.3.3 ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 บัญญัติไว้ดังนี้

“ผู้จัดการทั้งหลายก็ดี ผู้แทนอื่น ๆ ก็ดี ของนิติบุคคล หากทำการตามหน้าที่ได้ทำให้เกิดความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดแก่บุคคลอื่นใดในไซร์ ท่านว่านิติบุคคลจำต้องเสียดำสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่มีสิทธิจะไล่เบี้ยเอาแก่ตัวผู้เป็นต้นเหตุทำความเสียหายได้ภายหลัง

ถ้าและความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้นเกิดแต่การอันใดอันหนึ่งซึ่งมิได้อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคลไซร์ ท่านว่าสมาชิกหรือผู้จัดการทั้งหลายเหล่านั้นบรรดาที่ได้ออกเสียงลงมติให้ทำการเช่นนั้นกับทั้งผู้จัดการและผู้แทนอื่น ๆ ทั้งหลายบรรดาที่ได้เป็นผู้ลงมือทำการจะต้องรับผิดชอบร่วมกันออกใช้ค่าสินไหมทดแทน”

2.4 ภูมิลำเนาของนิติบุคคล

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 68 และ 69 บัญญัติว่า

“ภูมิลำเนาของนิติบุคคลนั้น ได้แก่ ถิ่นที่สำนักงานแห่งใหญ่ หรือที่ตั้งทำการ หรือถิ่นที่ได้เลือกเอาเป็นภูมิลำเนาเฉพาะการตามข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง”

“อนึ่ง ถิ่นที่มีสาขาสำนักงานและจัดว่าเป็นภูมิลำเนาในส่วนกิจการอัน
ทำ ณ ที่นั้นด้วยก็ได้”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้นภูมิลำเนาของนิติบุคคลแยกได้เป็น 3
ประเภท คือ

- 1) ถิ่นอันเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่หรือที่ตั้งที่ทำการตั้งอยู่
- 2) ถิ่นที่เลือกเอาเป็นภูมิลำเนาเฉพาะการตามข้อตกลงหรือตราสาร
- 3) ถิ่นของสำนักงานสาขาในส่วนที่กิจการนั้นได้ทำขึ้น โดยการใดก็ตามที่สามารถกระทำได้โดยอิสระมีความสมบูรณ์ได้ในสาขาของนิติบุคคลนั้น ๆ ย่อมต้องถือเอาแหล่งที่มีการทำกิจการนั้นเป็นภูมิลำเนา

2.5 การสิ้นสุดสภาพนิติบุคคล

นิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นให้มีสิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ของตน ไม่มีตัวตนและไม่มีชีวิตจิตใจ ดังนั้นการสิ้นสุดสภาพนิติบุคคลจึงไม่ใช่ด้วยการตาย หรือสาบสูญอย่างบุคคลธรรมดา นิติบุคคลอาจสิ้นสุดสภาพไปได้ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

1. ระยะเวลาตามที่ระบุไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง
2. โดยสมาชิกตกลงเลิก
3. เลิกโดยผลของกฎหมาย เช่น นิติบุคคลถูกศาลสั่งให้ล้มละลาย
4. โดยคำสั่งศาลให้เลิก

การสิ้นสุดสภาพนิติบุคคลทำให้สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ของนิติบุคคลสิ้นไป แต่ถ้ามีทรัพย์สินของนิติบุคคลนั้นเหลืออยู่ก็ต้องโอนกันต่อไปตามตราสารจัดตั้งหรือตามกฎหมายต่อไป